תלמוד בבלי · ראשונים · חידושי רמב״ן · סדר מועד

חידושי רמב"ן על ראש השנה

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי רמב"ן על ראש השנה

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-רמבן-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ט: 4
דף י: 6
דף י: 7
דף יג: 15
דף כו: 16
דף כו: 17
דף כז: 18
דף כז: 22
דף לב: 24
דף לב: 25
דף לג: 26
דף לד: 27
דף לד: 29
דף לה: 29

דף ט:

הא דתניא **אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית.** פרש"י ז"ל עלתה לו שנה במנין שני ערלה פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה עד תשרי הבא ואם ערב שביעית הוא אסור לקיימה משום תוספת שביעית שמוסיפין מחול על הקדש. וכן פרש"י ז"ל הא דתנן אין נוטעין ואין מבריכין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה ואם נטע והבריך והרכיב יעקור וא"ר נחמן לדברי האומר ל' יום צריך שלשים ושלשים, דצריך שלשים לקליטה שתהא נשרשת בקרקע ושלשים לתוספת שביעית וימי הקליטה אין עולין לה דכמאן דמנחא בביתא דמיא כל זמן שלא קלטה. וכן פירש עוד בפ' הערל כל שלשים יום לפני שביעית כשביעית דמי דנפקא לן מבחריש ובקציר במשקין (דף ג') ובעינן שתקלוט קודם זמן האיסור.

וראיתי בתוספות שר"ת ז"ל השיג על זה חדא דלישנא דמתני' דקתני פחות מל' לפני ר"ה לא משמע שלשים ושלשים. ועוד דא"כ מאי קשיא ליה בגמ' אלא מאי ר"א שלשים ושלשים בעי כי היכי דמתני' דשביעית קתני שלשים יום לפני ר"ה והיינו שלשים דקליטה חוץ משל תוספת הכי נמי ברייתא שלשי' דקליטה קתני חוץ משל תוס' בתרווייהו חד לישנא תנינן וחד פירושא אית להו ועלה דההיא מתני' איתניא הך ברייתא בתוספתא דשביעית ועוד השיב מהא דתנן בשביעית ומייתינן לה לקמן בגמרא האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מותרין בשביעית כו' ואע"פ שהשרישו בזמן זה של תוספת שביעית. ואף לדידי קשיא לי הא דאמרינן לקמן אלא לעולם ר' מאיר וכי קאמר שלשים לקליטה אי הכי שלשים ואחד בעי כלומר שלשים לקליטה ויום אחד לחשיבות שנה והיכי סגי ליה בהכי והא קליטה בזמן תוס' שביעית.

ומראין דבריו של רש"י דר"א הוא דאית ליה תוספת שביעית שלשים אבל לר"מ לית ליה תוספת אלא יום אחד שהוא חשוב שנה ולאו מילתא היא דתוספת שביעית שלשים יום הלכתא גמירי לה לר' ישמעאל וקראי ליה לר"ע כדאיתא בפ"ק דמשקין ולא שייכא בפלוגתייהו ר"מ ור"א כלל וסוגיין יום אחד בשנה חשיב שנה בין בדאוריי' בין בדרבנן ואלו תוספת שביעית הויא טפי טובא. כדתנן התם עד הפסח ועד העצרת.

ור"ת ז"ל פירש דאין תוספת לשביעית אלא בחריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית כלומר שלא יחרוש ערב שביעי' כדי שתועיל חרישה שלו לשביעית שהיא עבודת קרקע לצורך שביעית אבל ליטע ולהרכיב ערב שביעית מותר ובלבד שתקלוט קודם שביעית לר' יהודה ג' ימים לפני ר"ה ולר' יוסי שתי שבתו' וכן מותר לזרוע ערב שביעית בכדי

שישריש קודם ראש השנה כדאמרינן באורז ופרגין והא דא"ר נחמן לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים ה"ק לדברי האומר בשביעית שלשים לענין ערלה דקתני ברייתא דלעיל צריך שלשים ושלשים לקליטה שלשים ולעלות לו שנה שלשים כך פר"ת ז"ל.

ומיהו בפרק הערל (יבמות פג:) אמרי' הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה דתנן אין נוטעין ואין מרכיבין כו' ואמר ר"ג אמר רבה בר אבוה לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים לדברי האומר שתי שבתות צריך שתי שבתות ושלשים התם לא מדכרי בגמ' ערלה וקא מייתי לה לדרב נחמן עלה דמתניתין דשביעית הא משמע דלפרושי למתניתין איתמר הרי אמרו בתוספות לאו דר"נ לפרושי מתני' דשביעית אתא אלא מייתי דלענין שביעית וערלה הלכה כר' יוסי בהרכבה וזו השיטה מתחוורת לזה הפי' כהוגן.

ותו קשיא לי הא דהוינן בגמ' לימא דלא כר"מ דאי ר"מ הא אמר יום אחד בשנה חשוב שנה דקס"ד דהני שלשים דקתני לחשיבות דערלה קא בעי להו וקשיא ליה דביום א' סגי ליה לחשיבות שנה והא ל' דשביעית ע"כ לקליטה קתני להו וכיון שכן שלשים דערלה ודאי דקליטה נינהו ולא הוה ליה לאקשויי אלא פרכא דלקמיה דשלשים ואחד בעי.

ויש לפרש ולומר דודאי אסור ליטע ערב שביעית אלא בכדי שתקלוט ותעלה לנטיעה זו שנה קודם שביעית לא משום תוספת שביעית שאין תוספת אלא בחריש הנכנס לשביעית אלא גזרת חכמים היא מפני שאדם מונה שנים לערלה ולרבעי וכל שנה ראשונה שלו שביעית היא יאמרו בשביעית נטע לפיכך יעקור אא"כ קלטה ואחר קליטה עלתה לו שנה לנטיעה זו בל' או ביום אחד כדי שתמנה שביעית שנה שניה שלה. וכענין הזה ראיתי להר"מ במז"ל.

ומצאתי במס' תרומות בפ' שני אהא דתנן הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקור ובשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור ומפרש בירושלמי מה טעמא דרבנן נחשדו על השביעית ולא נחשדו על השבתות דבר אחר מונין לשביעית ואין מונין לשבתות היך עבידא נטע פחות משלשים לפני שביעי' ונכנס' שביעית אין תומר חשד אין כאן חשד ואין תומר מונין יש כאן מונין נטע פחות ל' יום לפני שביעית ונכנסת שמינית אם תימר חשד יש כאן חשד ואתיא כמאן דאמר מפני מונין ברם כמ"ד מפני חשד וקנסו שוגג מפני מזיד. ע"כ הסוגיא הזו שנחלקו בחומר שביעית יוחד מן השבת. ומ"מ נראה דמודים בנוטע במזיד פחות משלשים לפני שביעית דיעקור מפני המנין ונתבאר מכאן הטעם שפירשתי וגם זו תשובה לדברי רש"י ז"ל שאמרו אין כאן חשד משמע שאין איסור שביעית בשלשים שלפני ר"ה כלל.

ומה שהוקשה לר"ת ז"ל מלישנא דמתני' דלא קתני אלא ל' ועוד למה לא העמידו ברייתא דלעיל בל' של קליטה בלבד חוץ משלשים של חשיבות שנה כמתני' שביעית דיש לנו לתרץ בכל זה ולומר דמתני' לר"נ ה"ק אין נוטעין ואין מבריכין ערב שביעית עד שיהו להן לנטיעה ולהרכבה זו דהיינו קליטה שלשים יום קודם ר"ה ופירשו בברייתא שכל נטיעה שלא עלתה לה שנה אסור לקיימה בשביעית לומר דמתני' ל' יום דקליטה בלחוד קתני וצריך שתעלה לו שנה אח"כ ואע"ג דקתני פחות מל' יום לפני ר"ה לא שלשים הסמוכין לר"ה קתני אלא עד שיהא לפני ר"ה כדי שיתן לקליטה ל' ויהא לחשיבות שנה כדי שצריך לה או שלשים או יום אחד דמתני' לא קתני בחשיבות שנה כמאן ומאי דלא פריש במתני' פריש בברייתא דבעינן שתעלה לו שנה ותהא שנה שביעית נמנית שניה דודאי מדקתני ברייתא עלתה לו שנה לחשיבות נמי קתני דהא פריש שנה זו עולה לו ושביעית נמנית שניה וליכא למימר דברייתא נמי נתני שלשים דקליטה דא"כ עלתה לו שנה דקתני לא פריש בכמה ומסקנא אלא לעולם ר"מ וכי קא בעי שלשים לקליטה והני ל' דקליטה נמי דקתני ברייתא וקסבר יום שלשים עולה לכאן ולכאן והשתא ניחא נמי מתני' דשלשים של קליטה קתני ור"מ היא ודומיא דברייתא ומיהו לא מסיימי בגמ' מנו דמ"מ מתניתין שפיר אתיא ליה [נמי] למאי דס"ד מעיקרא.

והא דאמר ר"נ לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים לאו לתנא קמא דמתני' קאמר אלא קאמר סתם דבעי' שלשים לחשיבות שנה ובעינן קליטה קודם לכן וכיון שמצינו ג' מחלוקת בקליטה מתני' ותנא דברייתא דלעיל בעו ל' ר' יהודה ור' יוסי כל חד בשעוריה קא מפרש להו ר"נ אליבא דר"א דבעינן שלשים דחשיבות שנה וזמן הקליטה ומשמע דר"נ כר"א סבר ליה דשלשים בשנה חשובין שנה ומוקי לשעורי דתנאי כותיה דהא אנן לא שמעינן להו לחד מהני תנאי דסבירא להו כר"א אי נמי מתני' לדר' נחמן שלשים ושלשים בעי וכדקא סלקא דעתין מעיקרא דלא ליסתיימא כר"מ דהא רב נחמן כר"א ס"ל:

דף י.

הא דאקשינן **למימרא דלא כר"מ דאי ר' מאיר הא אמר יום אחד בשנה חשוב שנה.** משום דהני שלשים דחשיבות שנה נינהו כדקתני עלתה לו שנה וקס"ד בקליטה אי כרבי יהודה אי כר' יוסי ולהכי מקשי לחשיבות שנה ביום אחד סגי הילכך בין לקליטה בין לחשיבות שנה לא מצטריך שלשים והאי דפריך הכי ולא מסיק אדעתיה דר' מאיר בקליטה שלשים בעי משום דא"כ שלשים ושלשי' הוו (לפום ברייתא דקתני שלשים

בעלתה לו שנה) ולקמן כי אמר דהני שלשים דקליטה נינהו פריך דא"כ טפי הוו משום הכי מקשינן תרתי אי ר' מאיר קליטה מועטת אית לי' אמאי בעי שלשים ואי קליטה מרובה אית ליה א"כ היכי סגי בשלשים אבל בפירכא דפרכי לר' אליעזר קאמר חדא שיטה דעל כרחין טפי בעינן שלשים ושלשי' בקליטה לת"ק ואפי' כר' יהודה נמי ל' (ול') מיהא בעינן:

דף י:

ופי' **מבריך ומרכיב** (וקאמרי') [דקאמרי'] ערלה נוהגת בהן דוקא כשהבריך והפסיק הבריכה מן האם שלה כענין ששנינו בפ"ק דערלה אילן שנעקר ובו בריכה והיא חיה ממנה חזרה וקנה להיות כבריכה הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה ספוק גפנים וספוק על גבי ספוק אעפ"י שהבריכן בארץ מות' ר"מ אומ' מקום שכחה יפה מות' ומקו' שכחה רע אסו' וכן בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות אם הוסיף במאתי' אסור קתני רישא מונה משעה שנפסקה וסיפא והיא מליאה פירות אם הוסיף אלמא דין ערלה בהרכבה משעת הפסקה חל עליה ולא משעת הברכה ופי' מרכיב כגון שמרכיבין יחור של אילן יפה באילן אחר ובפ' משוח מלחמה לענין עורכי המלחמה תניא חללו פרט למבריך ומרכיב והוינן בה והא אנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ומתרצינן לא קשיא כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר כלומ' מפני הרכבת איסור אינו חוזר אע"פ שערלה נוהגת בה אבל מפני הרכבת היתר חוזר ואקשי' האי הרכבת היתר ה"ד אילימא ילדה בילדה תיפוק לי' דבעי מהדר משום ילדה ראשונה אלא ילדה בזקנ' והא"ר אבהו ילדה שסבכ' בזקנ' בטלה פירוש שנסתבכה בזקנה והורכבה עליה ונעקר שרשה מאיביה והיא חיה מן הזקנה וכ"ש בשהרכיבה (הוא) דבטלה לה ומתרצי' א"ר ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטעה להך קמייתא לסייג ולקורות דתנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה. ומ"ש ילדה בזקנה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה התם בזקנה אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא הכא בת מיהדר היא מידי דהוי אעלו מאיליהן דתנן עלו מאיליהן חייבין בערלה.

ומהך סוגיא שמעינן דכל מקום שהזכירו הרכב' לעשות' כנטיעה לערלה ולרבעי אינן אלא בשהרכיב יחור של מאכל בילדה שנטעה לסייג ולקורות ודעתו על ההרכבה שתהא למאכל בין שהוא לקורו' שמונין להרכבה זו משעת נטיעה ולא משעת הרכבה זו דהא אפי' מחשב על הראשונה אינו מונה לה משעת מחשבה אלא משעת נטיעה והכי תני לה מפורש בתוספתא נטעו לעצים וחשב עליו לאכילה מאימתי מונה לו משעת נטיעתו

הילכך לאו בת מהדר היא למנות לה משעת הרכבה דאלת"ה לוקמה ילדה בילדה של שתי שנים שתחזור ליה ההרכבה לאחר שיצאו שני חזרה של ראשונה אלא כולן למנין ראשון הן נמנין.

ואי קשיא לך הא תינח לענין ערלה אלא מרכיב ערב שביעית אמאי יעקור תבטל בזקנה מרכיב ילדה בילדה שנטעה לסייג ולקירות כל שערלה נוהגת בהן ואינה בטלה לערלה ולרבעי הוי ליה כנוטע בשביעית ואסור כפי הענין שפירשנו למעלה א"נ שביעית בכל הרכבה אוסרת אפי' ילדה בזקנה דטפי מאברויי אילנא הוא ורש"י ז"ל פי' שם בפ' משוח מלחמה דהרכבה שנוהגת בה ערלה האסירה בכל מקום היינו ייחור שנתלש מזקנה והרכיבו בילדה ובא לומר שאף הפירות שבאותו ייחור אסורין משום ערלה שהרכבתו זו היא נטיעתו. ועוד ראיתי לו לרש"י ז"ל שכתב בפ' ג' דע"ג בהא דתניא התם ומודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר כלומר אם נטע אגוז של ערלה מותר ואם הבריך והרכיב ייחור של ערלה באילן זקן מותר מיד דזה וזה גורם הוא והכי אמרי' בעלמא ילדה שסבכה בזקנה מוארת אלו דברי הרב. ואינן דברי' נכונין דילדה שסבכה בזקנה מותרת לאו לרבי יוסי בלחוד איתמר ומשום ביטול נגעו בה דהא סוגין בפ' משוח מלחמה לכ"ע חזינן ולאו לרבי יוסי בלחוד וכי מתרץ נמי במרכיב ילדה בילדה של סייג וקורות לכ"ע הוא יאפי' לרבי יוסי דאי מימליך עלה מצי לאהדורה וכיון שכן החיוב מושך את הפטור שאיפשר לעשות כמוהו וליכא זה וזה גורם כלל.

ומצאתי סוגיא ירושלמית בזה הענין תני א"י שהרכיב אילן מאכל על אילן סרק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן חייב בערלה מאימתי מונה לה משעת נטיעתה ריש לקיש אמר ובלבד דברים שבאין במחשבה כגון חרובי צלמונה וחרובה גדודה אבל ערבה כנטוע בארץ רבי יוחנן אמר אפי' ערבה. פי' סבר ריש לקיש דכי קתני ברייתא במרכיב אילן מאכל על אילן סרק שאע"פ שהוא חייב בעצמו בערלה אין מונין לו משעת הרכבה אלא משעת נטיעה לא אמרו אלא באילן שהוא עושה פירות שאינן חשובין כגון חרובי צלמונה שהן חשובין כאילן סרק לענין ערלה וכן מיעטו אותן שאינן חייבין במעשר מפני שאין פירותיהן נאכלין כדדריש בספרי מפרי העץ ולא כל פרי העץ ואפשר שעיקר נטיעתן לסייג ולקורות או שהן עולין מאיליהן במקום חורשין ופטורין הן מדין ערלה כדמפורש התם בירוש' דאם חושב עליהן ערלה נוהגת בהן וכיון שהן באין למחשבת חיוב אם הרכיב עליהן אילן מאכל חשוב ערלה נוהגת בהן אלא שמונה משעת נטיעה דראשון אבל אם הרכיב אילן מאכל על אילן סרק גמור שאין עושה פירות כלל כגון ערבה כנוטע בארץ דמי ומונה משעת הרכבה ר' יוחנן פליג דאפי' ערבה קתני מונה

משעת נטיעה.

והוו בה התם בירוש' והא תנינן אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור על דעתיה דריש לקיש דפתר לה בערבה ניחא על דעתיה דר' יוחנן דאמר אפי' ערבה למה לו יעקור ומתרץ שניא היא שהן מתאחין בשביעית והדר פריך והידא אמר דא הנוטע והמבריך והמרכיב שלשים יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימה בשביעית אבל פחות לא עלתה לו שנה ואסור לקיימה בשביעית אבל פירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט ומתרץ תני ר' יהושע אוניא לית כאן מרכיב א"ר בא אפי' כריש לקיש לית כאן מרכיב לשעבר הא בתחלה לא.

ואין פי' דברי ר' בא ברורין לי אבל מ"מ לדעת ר' יוחנן הרי מעלין שאין ערלה נוהגת בהרכבה לעולם למנות לה משעת הרכבה אלא משעת נטיעה דראשון וזה אמת הוא לפי גמרא שלנו דלעולם הרכבה בטלה בעיקר אילן אלא בכל מקום במרכיב ילדה בילדה הדברים אמורים ושתיהן נמנין למנין אחד ומשום דהוו להו כעולין מאיליהן קאמרי' דנהגא בהו ערלה כדפרישית ולפי זה הענין מה שאמרו צריך שתי שבתות ול' בין לערלה בין לשביעית אינו אלא בנוטע ומבריך אבל הרכבה כל שהרכיב קודם לכן דיו לשתי שבתות בילדה שנטעה ל' יום קודם לכן דהא אין מונין אלא משעת נטיעה וכן לסייג ולקורות כדפרישית ומיהו מ"מ שתי שבתות ושלשים יום הוו נמנין בכולהו

ושוב מצאתי נוסחא שכתוב בה אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשות כן. ולפי זה י"ל דכיון דלא מיתוקם בירושלמי מרכיב אלא לדברי ריש לקיש ובגמרא דילן תנן מרכיב אלמא כריש לקיש דירושלמי ס"ל דמונין להרכבת אילן מאכל על גבי אילן סרק משעת הרכבה והאי דלא מוקמינן בסוטה חוזרין מעורכי המלחמה בהכי משום דהרכבת איסור היא ואין חוזרין עליה. וזה עיקר שהרי אפי' לר' יוחנן הוה מצי לאוקמי במרכיב על אילן סרק בתוך שלש שהרי אין חוזרין על אילן סרק מעורכי המלחמה וחוזר בשביל ההרכבה זו ומדמהדרי בגמ' התם לאוקמא במרכיב על גבי ירק אליבא דיחידאה ולא מוקמי בהכי ש"מ אין חוזרין עליה דהרכבת איסור היא.

ושוב מצאתי בתורת כהנים הענין הזה מבואר דתניא התם מנין שאין מרכיבין עץ סרק על גבי עץ מאכל ולא עץ מאכל על גבי סרק ולא עץ מאכל ע"ג עץ מאכל ת"ל את חקתי תשמורו ונוסחא שלנו בירוש' משובשת.

עוד ראיתי שם סוגיא אחרת בענין הזה גבי מתניתין דתנן אילן שנעקר וכו' צריכה כו' א"ר מונא א"ר חנינא ילדה שספקה לזקנה טהרה הילד' א"ר חייא בר אבא מתני' אמרה כן

ספוק גפנים ספוק על גבי ספוק אעפ"י שהבריכן בארץ מותר וחש לומר שמא השרישה הילדה עד שלא תתאחה מן הזקנה א"ר חנינא בר הלל רבי יהודה היא דאמר מתאחה היא עד שלא תשריש ר' יוסי בשם ר' יוחנן שרשין אין בהם ממש א"ר זירא לרבי יוסי בפירוש שמעתא מרבי יוחנן או מן שיטתיה דא"ר יוחנן ותני כן הקדיש ואח"כ נטע פטור מן הערלה נטע ואח"כ הקדיש חייב בערלה ואתון סברין הקדש פטור וזקנה פטור ולא דמיא הקדש הואיל וראוי לחשוב עליו ולחייבו אית לך גבי זקנה ראוי לחשוב עליה ולחייבה. זוהי הסוגיא הזו.

וכך פירושה: ילדה שסבכה בזקנה כגון שסבכה בה והורכבה עליה טהרה הילדה ובטל בזקנה כדר' אבהו בגמ' דילן ור' חייא בר אבא מייתי לה ממתני' דתנן ספוק גפנים ספוק על גבי ספוק כלומר שלקח ענף גפן תלושה וקשרה על גבי אחרת מחוברת והאריך אותה בזו היוצאה וכן גפן על גפן בכל אחת קשר באמצע גפן אחרת להאריכן ולהמשיכן לעשות מהן ערים וכיוצא בהן והגפנים כולם מתברכין והן זה על זה והן מוציאין ציץ אחר וענף גדול ועבה ודרך הרכבה היא זו וקתני אעפ"י שהבריך הספוק הזה של כל הגפנים בארץ אין ערלה נוהגת בהן לפי שכולן מורכבין הן על הזקנה הראשונה שמחוברת בקרקע ובטלות אגבה, ש"מ דילדה שסבכה לזקנה בטלה ומקשי במבריכן בארץ דמתני' למה מותר ניחוש שמא השרישה הילדה בארץ עד שלא תתאחה מן הזקנה, ומתרץ רבי חנינא בר הלל רבי יהודה היא דאמר מתאחה היא בזקנה הילדה דקאמ' א"ר יהודה כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת והדבר ידוע שאינה מוציאה שרשין ממש בג' ימים ור' יוסי מתרץ בשם רבי יוחנן שרשים אין בהם ממש וא"ל ר' זירא לר' יוסי בפי' שמעתה לזו מר' יוחנן דקאמ' שרשין אין בהם ממש כלל לומר דאפי' לרבנן אין חוששין להן ואפי' השרישה תחלה כיון שחזרה ונתאח' לזקנה ועיקר חיותה מן האחוי פטורה או שמא לא שמעתה לזו בפירוש אלא משיטתיה דרבי יוחנן קא ילפת לה דאיהו אמר בדוכתא אחריתי התם בריש ההוא פירקא שרשין אין בהם ממש ודילמא לאו לגמרי קאמר אלא שאם נתאחה תחילה כרבי יהודה שוב אין השרשין אוסרין אותה ותני כן בהקדש נטע ואח"כ הקדיש חייב בערלה, ואף על פי שהשרישן לאחר הקדש, אלמא אין הקדש פוטר עד שיהו נטיעה והשרשה הכל בפטור קודם השרשה ולא דמיא התם ראוי הוא לחשוב עליו ולפדותו ולחייבו והולכין בהן אחר הנטיעה להחמיר אבל גבי זקנה לעולם היא פוטרת שעיקר חיותה מן הזקנה.

ויש לפרש ילדה שספקה לזקנה בילדה קודם ההשרשה שספקה לזקנה ועלה מקשה כיון שלא נעקרה הילדה ממקום נטיעתה ליחוש שמא השרישה קודם שתתאחה לזקנה

וכיון שהיא יכולה לחיות מן השרשין שלה תאסר לעולם וקא מתרץ רבי חנינא דלרבי יהודה מתאחה היא תחלה כיון שהרכיבה סמוך לנטיעתה ורבי יוחנן מתרץ דשרשין אין בהם ממש וכן מפרש"י ילדה אעפ"י שהיא מחוברת בשרשין שלה וכדר"י בירושלמי ולשון שפירשתי הגון יותר ואין זה אלא ספוק גפנים שעיקרן הרכבה אבל בנטוע ומושרש מעיקרו שנתאחה לזקנה ודאי חייב בערלה כענין ששנינו לעקור אם חייב בערלה יכול להיות פטור ואם לאו חייב כו' מתניתין כנ"ל בפי' המשנה והסוגיא הזו.

וראיתי לרבינו שמשון ז"ל בפי' סיפוק גפנים כו' שהיא הרכבה ולשון ספוק בגפנים כלשון הברכה באילן וכן ראיתי להר"מ במז"ל.

אבל ענין הסוגיא אינו מתפרש להם יפה ועוד לשון ספוק בכל מקום אלא במקצר ומאריך כדתנן אזוב קצר מספקו בכוש וכן תנן בכלאים ספקה בחבל או בגמי מאילן כו' ועוד מאי אעפ"י שהבריכן בארץ ספוק על גבי ספוק מבריכן בארץ הוא אלא כדפרישית עיקר.

וכן מצאתי בגליוני משניות ישנות של ארץ ישראל שפירשו לשון ספוק בלשון ערבי עדא רכבו עדא עלי עוד ומכלל הדברים ודאי שערלה נוהגת בהרכבה של ילדה בילדה ולא של ילדה בזקנה כלל.

אבל נ"ל שעכשיו בחוצה לארץ אין ערלה נוהגת בהרכבה והברכה כלל דהתם בפרק משוח מלחמה מסקינן בגמרא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן הא מני ר' אליעזר בן יעקב היא לאו אמר ר' אליעזר בן יעקב התם כרם כמשמעו הכא נמי כרם כמשמעו נוטע אין מרכיב ומבריך לא אלמא לר' אליעזר בן יעקב לית ליה דנהגא ערלה בהברכה ובהרכבה כלל מדאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה וליכא למימר דערלה ורבעי נוהגין בהן אלא שאינו חוזר עליהן דומיא לארבע אילנות דת"ק דערלה ורבעי נוהגין בהן ואינו חוזר עליהן מעורכי המלחמה. חדא דהתם לא חשיבי והוי כולהו כבית שער לבית שאינו חוזר עליו אבל הכא אי הברכה והרכבה כנטיעה לענין ערלה ורבעי למה לא יחזור עליהן כיון דאיכא בהו כרם חשוב, ובר מן דין גבי ערלה נמי בנטיעה נטיעה כתיבא ונטעתם וכי היכי דמשמע ליה לר' אליעזר בן יעקב נטע כמשמעו נוטע אין מבריך ומרכיב לא ותניא בתורת כהני' ונטעתם פרט למבריך ומרכיב מכאן אמרו ספוק גפנים על גבי ספוק אעפ"י שהבריכן בארץ מותר פי' היינו לת"ק דר' אליעזר בן יעקב דעבד הברכה גמורה כמספיק והרכבה כנטיעה ולא משמע ליה ונטעתם אלא להוציא אלו שאין בהם הרכבה והברכה גמורה כמו שפי' קרא לר' אליעזר בן יעקב ונטעתם כמשמעו פרט לכל מבריך ומרכיב שאין ערלה נוהגת בהן לעולם שאם תאמר יש בכלל ונטעתם הברכה והרכבה היאך אר"א בן יעקב נטע כמשמעו פרט למבריך ומרכיב הא יש במשמע נטיעה הברכה והרכבה.

ואם תשאל אם ערלה נוהגת בהן למה לי למעוטינהו גבי חוזרי המלחמה מאשר נטע תיפוק לי' מונטעתם קראי הכי כתיבי אשר בנה אשר נטע ואעפ"י שלא בנה ולא נטע כגון ירש או לקח או נתן לו במתנה חוזר ולאו מיעוטא הוא אלא לישנא דמשתעי בהו תורה הוא ולגופיה איצטריך אלא מ"מ לר' אליעזר דמשמע ליה נטיעה כמשמע' פרט למבריך ומרכיב בנטיעה דכתיבא גבי ערלה נמי אין במשמע מבריך ומרכיב כלל והא דא"ר אליעזר גבי כרם כמשמעו יש לפרש דס"ל כמאן דתני כרם רבעי בפרק כיצד מברכין ופירש רב אחא משבחא דלמאן דתני כרם רבעי ומייתי לה מג"ש הכרם כדאיתא התם אין רבעי נוהג אלא בכרם שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל גפן יחידית אינה צריכה פדיון כלל. ואין הפירוש הזה מתחוור לי דא"כ ג"ש גמיר לה התם נאמר כאן תבואתו ונאמר להלן ותבואת הכרם ולמאי איצטריך ליה הכא למימר מכרם כמשמעו קאמר משום דהכי הוא ועיקרא משום ג"ש דאין בהן רבעי כלל ודברי הגאון עצמן אינן מכוונים אצלי דהא גבי כלאי הכרם נמי גפן יחידית בכלל כלאים הוא וכל שזורע חטה ושעורה וחרצן קדש אלא לא בא הכתוב אלא להוציא שאר אילנות הא במין דכרם אפילו גפן יחידית נוהג בה רבעי ובין מאן דנפקא ליה מג"ש בין מאן דנפקא ליה מהלולים תרוייהו כרם רבעי נוהג וגפן יחידי' בכלל.

וכן ראיתי עוד לרש"י שפירש שם במסכת סוטה דלמאן דתני כרם רבעי אין ערלה נוהגת אלא בכרם שלם דהיינו שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב וזו קשה מן הראשונה דודאי ערלה אפילו בשאר אילנות נוהגת ולא שמענו לר' ולר' אליעזר דפליג אכולהו תנויין דאמרינן גבי ערלה בכל האילנות וג"ש דותבואת הכרם ליתא אלא לרבעי ואינה נדחית לפני פניו דמקרא מלא דבר הכתוב ונטעתם כל עץ מאכל.

ויש לי ראיה מפורשת שם בפ' כיצד מברכין מסוגיא דצלף של ערלה בחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין ואוקימנא כר"ע משום דמקיל וכל המקיל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ ואיתמר עלה נמי רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות ואוכל את הקפריסין ואוקימנא כר' עקיבא משום דמקיל וכל המקיל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ וליעבד מר כבית שמאי דמקיל טפי דמספקא להו ותנן ספק ערלה בארץ ובחוצה לארץ יורד ולוקח כו' ומתרץ לה משום דב"ש במקום בית הלל אינה משנה הא למדת שאין בערלה מקיל להתיר בשאר אילנות חוץ מכרם שא"כ פסקנו הלכה כמותו בחוצה לארץ ובין אביונות בין קפריסין ואפי' פירות של שאר אילנות מותר משום דהלכה כדברי כל המקיל בח"ל וכ"ש דפלוגתא דר' חייא ור' שמעון ברבי היא חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי ור' תני כרם רבעי וגמר לה ג"ש והלכה כר' עבדינן

בשאר מקומות וזו ראיה נכונה. וההיא דאיתמר בפרק משוח מלחמה לענין ילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה וה"מ שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל כוליה כרם קלא אית לה לומר שאף בכרם קטן של שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב גזרו דלית ליה קלא וכ"ש בגפן יחידית אבל בכרם גדול בלבד התירו משום קול וכן הענין נראה שלזה לדברי רש"י ז"ל גפן יחידית אין בה ערלה וכרם שלם קלא אית ליה אין גזרתם (לא) בשתים כנגד שתים ואחת זנב פחותין מטפח מילתא דלא שכיחא ולא גזרינן בהן ומכל הדברי' אין לנו היתר בהם אלא בשאר אילנות בח"ל שאין רבעי נוהג בהן ואפשר בארץ הל' כר' דגמר ג"ש וכמאן דתני כ"ר דלא אשכחן בהדיא דרבי פליג עלי' אבל בגפן יחידי' רבעי נוהג וערלה נוהגת בכולן בנטיעה אבל בהברכה והרכבה כפי דברינו למעלה אין בהם משום ערלה בחוצה לארץ. וכן ראיתי במקומות הללו והסמוכין לנו שמבריכין וחוזרין ומבריכין שנה אחר שנה ואין חוששין לערלה ושמא סמכו ראשוני' שבדורות שעברו על מה שפירשנו אנו וראו כדברינו והענין צריך עיון.

והר"מ במז"ל חידש עוד ואמר נ"ל שאין דין רבעי נוהג בחוצה לארץ אבל אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אמרו אלא הערלה וק"ו הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריה' אינה חייבת בנטע רבעי כמו שיתבאר בהל' מעשר שני חוצה לארץ לא כל שכן שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה אבל בארץ ישראל נוהג בין בפני הבית בין שלא בפני הבית והורו מקצת הגאונים ז"ל שכרם לבדו פודין אותו בח"ל ואח"כ הוא מותר באכילה ואין לד"ז עיקר אלו דבריו ז"ל.

ובודאי שזה ק"ו שאין עליו תשובה אם אין רבעי נוהג בסוריא כל שכן בחוצה לארץ אבל מנין לנו שאין נוהג בסוריא וכמדומה לי שלמדה מן הירושלמי דאיתמר התם בפרק חמישי ממסכת מעשר שני תמן תנינן ר' יודא אומר אין לנכרי כרם רבעי וחכ"א יש לו א"ר אלעזר כיני מתני' אין לנכרי נטע רבעי כל עיקר ר' ביבי קומי ר' זירא בשם ר' אלעזר אתיא דר' יהודה כב"ש על דעתיה דר' כמה דב"ש חומר לא למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני כו'.

פי' ר' קאמר התם אליבא דב"ש בד"א בשביעית אבל בשאר שני שבוע כרם לב"ש יש לו חומש ויש לו ביעור ומפרשי לה התם על דעתיה דהדין תנא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית דכוותה אין נטע רבעי בשביעית והשתא קאמרי' דר' יודא כב"ש אליבא דר' ס"ל דגמרי נטע רבעי ממעשר שני לומר שאין זה נוהג אלא בזמן שזה נוהג כמה דב"ש אומר לא למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר אין מעשר שני בשביעית דכותה אין נטע רבעי בשביעית ר' יהודה אומר

לא למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני מה מעשר שני אינו בסוריא אף נטע רבעי אינו בסוריא אמר ליה מימר אמר שאין לו חומש ואין לו ביעור הא שאר כל הדברי' יש לו ר' יודא אומר אין לנכרי נטע רבעי בסוריא.

פי' ר' זירא קא מהדר ליה לר' ביבי דר' יהודא לאו בשיטת ב"ש הוא דב"ש לא אמרי אלא שאין לו חומש וביעור בשביעית אבל נוהג הוא רבעי בשביעית ור' יהודא קאמר לגמרי שאין נטע רבעי בסוריא. ועוד האריכו באותה סוגיא ואמרו תני ר"א ור' יוסי אמרו לא נתחייבו בו ישראל בנטע רבעי אלא לאחר ארבע עשר שכבשו וחלקו. א"ר חסדא אתיא דר' יוסי בר"י בשיטת ר"י אבוי כמה דר"י אמר לא למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בסוריא דכותה אין נטע רבעי בסוריא. כן ר' יוסי אומר לא למדנו נטע רבעי אלא ממעשר שני מה מעשר שני אינו אלא לאחר שבע שכבשו ושבע שחלקו דכותה אין נטע רבעי אלא לאחר י"ד כו' זו היא הסוגיא דשם.

ובודאי מה שלמדין רבעי ממעשר שני לפוטרו בסוריא וכ"ש בחוצה לארץ אם לומר שאינו חייב מן התורה כבר ברור הוא שכל מצוה שתלויה בארץ אינה נוהגת בח"ל ואין מעשר שני פשוט לפטור יותר מן הרבעי אלא על כרחנו לומר דמשום ערלה בח"ל הלכה והם סבורין שהיא הלכה למשה מסיני למדו הרבעי לפטור מן המעשר לומר שאינו נוהג בח"ל וכיון שר' יהודה ור' יוסי ור' אלעזר כולהו ס"ל דנטע רבעי למד מן המעשר לפוטרו בסוריא עבדינן כותייהו משום דכל המקיל בארץ הלכה כמותו בח"ל וכ"ש דגמרא דילן בפרק האיש מקדש לב"ה קאמר להך סברא דגמרי קדש קדש ממעשר שני הילכך אין רבעי נוהג בח"ל כלל כדברי הרב ז"ל וכן משנתנו מוכחת בלשונה דתנן בפ"ק דקדושין וכל שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ חוץ מן הערל' וכלאים ותנן נמי החדש אסור מן התורה בכ"מ והערלה הלכה והכלאים מד"ס והא רבעי מצוה בפ"ע היא ובכ"מ נמי שנוי הוא אצל ערלה שוה לאילן לערלה ולרבעי אם לערלה ערלה ואם לרבעי רבעי וכאן לא שנו אלא ערלה, אלמא אין רבעי אלא בארץ.

וזו שאמרו בירושלמי במעשר שני שאינו נוהג בסוריא יש מפרשים דמן התורה קאמר, אבל מדבריהם נוהג כשאר מעשרות שנוהגין שם, ואפילו בח"ל יש מקומות שנוהגין כדתנן במס' ידים בכל מעשר שני בשביעית ומיהו במעשרות תקנו אבל רבעי לא תקנו שם כלל וזה דעת הראב"ד ז"ל.

וה"ר משה ז"ל סובר שכיון שהוא טעון הבאת מקום לא גזרו בו שינהגו כלל ושאר מעשרות נוהגין שם מפני שעשאוה כארץ ישראל לרוב הדברים אבל בח"ל מתוך שרצו לקבוע שם מעשר שני כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית תקנו שם כל המעשרות.

עד כאן הביא אותנו משך העניינים להאריך בדין ערלה ורבעי על השמועה זו שבפרק ראשון דראש השנה. והאל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות:

דף יג:

עוד אכתוב מעט בזה הפרק בשיטה זו שאמרנו בגמ' **אמר ליה רבי שמעון שזורי קאמרת הוא סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה**. ויש כאן קושיא מפורשת לרבי שמעון שזורי הני כמאן שוינהו רבנן ומדר' שמעון שזורי נשמע לרבנן דלאו טעמא הוא כדרבה. והמפרשים האריכו בתשובת שאלה זו ולא עלתה בידם כלל.

והריני מפרש שיטה זו מתחילתה שהיא צריכה להתלבן מעיקרא הכי מתמה רבה היכן מצינו השרשה לענין מעשר הא בדברים שזרען נאכל והם אין נאכלין אחר התחלת פרי הלכו בהן כגון חנטה באילן ושליש בתבואה וזיתים ובדברים שהן נאכלין ואין זרען נאכל אחר לקיטה הלכו בהן כגון ירק ואלו אם זרעם עיקריהו כתבוא' ואם ירקן עיקריהו כירק ומתרץ מפני שאי אפשר שהתבואה הבאת שליש שלה כולו כאחת והירק אע"פ שאילו לקיטתו כאחת אין אדם עושה גורן אחד משני לקיטות שלו אבל אלו עושין פרכין פרכין ונלקטין פרכין פרכין ואדם כונס מכולן גורן אחד והרבה פעמים נמצא תורם מן החדש על הישן לפיכך הלכו בהן אחר השרש' שהיא נעשית כאחת. ואפשר שהוא מדבריהם שהמעשר שלהן עצמו מדבריהם הוא כדברי רש"י ואע"ג דתני שביעית י"ל שאין לך חייב בשביעית מן התורה אלא גדל בחיוב ונלקט בחיוב ולקיטה וחנטה מדבריהם הוא או שי"ל דדין תורה הוא הואיל ועושין פרכין פרכין שנלך אחר דבר שיש לו גורן אחד בין למעשר בין לשביעית דהיינו השרשה ותניא בתורת כהנים לענין שביעית מנין לאורז ולדוחן ולפרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה כונסן אתה בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע ואספת ששה זרעי' ששה אספים לא ששה זרעים ושבעה אספים ושמא מכאן למדו שנלך אחר אסיפה שהיא כאחת. זו היא שיטת השמועה הזו.

ולענין הקושיא שאמרנו מדברי ר"ש שזורי אני אומר דרבה הכי קאמר ר"ש שזורי קאמרת הוא סבר יש בילה ולדבריו לא קאמינא דאיהו ודאי כיון דמוסיף פול המצרי והוא אינו עושה פרכין פרכין אלמא לדידי' טעמא אחרינא הוא אלא לרבנן קאמינא דלית להו אלא הני וקאמר דעל כרחך לא משתני הני אלא משום דעושין פרכין פרכין וקא סברי אין בילה וכיון דאיתריץ טעמיה דרבה לרבנן לא חשו בגמרא לפרושי טעמא לרבי שמעון שזורי ואפשר דאיהו אית ליה השרשה במעשר בירקות כגון הני ובצלים הסריסין ולא

הלכו בירק אחר לקיטה אלא בנוטע לירק וירקו נאכל ורבה לרבנן קא מתמה ולרבנן קאמר וה"נ מסקי' דהכל הולך אחר גמר פרי (כפול) המצרי והיינו לרבנן משום דפריו נגמר כאחד ודמי לשליש דתבואה דהוא נמי כיון שהביא שליש גמר פרי הוא שזורעין אותו ומצמיח וכן מפורש בירושלמי (שביעית ב,ה):

דף כו.

והא תנא מפני שהוא קרן קאמר חדא ועוד קאמר. תמהני למה להו לדחוקי למתני' בחדא ועוד ולאוסופי בהא האי טעמא דהא טעמא מפני שהוא קרן וכולה מתני' כדקא מתרצינן מעיקרא קיימא.

ואפשר מפני שסוברין בעלי הגמר' שאלו הטעמים אמת וקשיא להו ליתנינהו במתני' ומפרקי' דאין הכי נמי.

ואפשר לומר שטעם משנתנו טעם חלוש הוא שאע"פ שמצינו שנקרא מין קרן ולא שופר הואיל ומצינו שאף השופרות נקראו קרן נמצא שלשון קרן כולל לכל דבר והכל לשון אחד לפיכך עשו לו סניפין מטעמים הללו. וזה נראה עיקר מדקאמרינן שפיר קאמר רבי יוסי כו' ועלה אתינן ואמרינן עולא אמר היינו טעמייהו דרבנן כו' אלמא לפרוקי דשפיר קאמרי רבנן אע"פ שאינו משנה אותו פירוק שאמרו ורבנן כל השופרות איקרו קרן ואיקרו שופר דהא על כרחין מתני' קתני לה אבל הוא בא לעשות לו סניפין מפני שלא היה יכול לעמוד בעצמו.

ומצינו בירושלמי שמקשה אהא דאמרינן הכא והתם ורבנן כל השופרות נקראו קרן ונקראו שופר חוץ משל פרה שנקרא קרן ולא נקרא שופר והתיבון והרי של יעל הרי אינו קרוי קרן ולא שופר (סברון) כההיא דא"ר לוי שנייה היא שאין קטיגור נעשה סניגור.

ונראה שכך פי' הרי של יעל בתמיה שאינו נקרא שופר ומפרקינן הרי אינו קרוי קרן פי' אע"פ שלא מצינו שנקרא שופר ומיהו אין לנו לומר שלא יהא שמו שופר עד שנמצא שיזכירנו הכתוב ולא יזכירנו אלא בלשון קרן ואקשינן מי כדון כלומר מה זו סמיכה שאתה סומך על טעם זה שמא אף של יעל יהא שמו קרן כמו של פרה אלו הזכירו הכתוב ומפרקינן עיקר הטעם הוא לפי שאין קטיגור נעשה סניגור. זהו שאמרתי שאין טעם ראשון מספיקו ועשו סניפין מאחר. ואם אין אתה מפרש הירושלמי כן קשי' לן לגמ' דילן נמי של יעל אמאי כשר והלא לא מצינו שנקר' שופר.

ויש להקשות היאך שנינו כל השופרות כשרין חוץ משל פרה והרי של ראם נמי קרן הוא כדכתיב וקרני ראם קרניו וכתיב ומקרני ראמים עניתני והיא חיה וקרניו נאות כדתניא

בספרי ואפי' להני לישני דמוספין במתני' טעמא דקטיגור או דב' וג' שופרות מ"מ טעמא דקרן פסול במתני' וליתני של ראם וכ"ש ללישנא קמא דמתרצינן בגמרא. וי"ל חוץ משל פרה מפני שהוא קרן וכל שהוא קרן קאמר ומשום דלא שכיח לא קתני ליה בהדיא.
ולי נראה שאין בכלל השופרות אלא הקרנים החלולים שזכרותן ניטלת מהן, אבל קרני מקצת החיות שכולם עצם אחד אינם בלשון שופר אלא קרן שמם ואפי' קדח בהן פסולין לתקיעה וקרני הראמים כך הן עשויין, ומש"ה תנן כל השופרות שהם הקרנים החלולין כשרין חוץ משל פרה שאע"פ שהוא שופר מפני שנקרא קרן כאותן שאינן חלולים ששמן קרן. והא דקתני מפני שהוא קרן ולא קתני שנקרא קרן משום דכיון דקרן איקרי שופר לא איקרי כקרן גמור הוא ולא שופר הוי ונסיב לה תלמודא וקרני ראם קרניו לומר שקרני השור כשל ראם שהם קרן ודאי ועכשיו נתרפא טעם המשנה בשל יעל ואותן שלא הוזכרו בכתוב דכיון דשופרות הן ודאי כשרין אלא פרה שפסלה הכתוב בשמו.
וראיה לפרושנו כי מה שאמרו קדחו בזכרותו יצא מהו דתימא מין במינו חוצץ קמ"ל. אלמא אין הכשר התקיעה בזכרות אלא בעליונו של קרן שהוא השופר אלא שאין הזכרות חוצץ בו הוא אילו לקח זכרות בלבד וקדחו ותקע בו לא יצא שלא תקע בשופר כלל. וליכא לפרושי משום דזכרותו וגלדו (אחד מגלדין) פרה לרבנן ומשום שאין העליון (של) שופר כשני שופרות הן אבל בקרנים שהן עצם אחד פשיטא דכשר דלא הוה ליה מין במינו אינו חוצץ אלא כיון דמחובר חד הוא ועוד שאין זכרותו וגלדו של קרן (א' מגלדי) פרה לרבנן ומשום שאין הכשר תקיעה בזכרו' שהוא עצם בעלמא קאמר הכי דלא הוי שופר בתוך שופר דזכרות לאו שופר הוי והוא הדין לקרנים שאינם חלולים כגון של צבי דפסולין לעולם.
וקשה לי עוד קרן השעיר יהא פסול דכתיב והצפי' קרן חזות בין עיניו וכתיב נשברה הקרן הגדולה. וי"ל כולן בכלל יובלות הן כדכתיב שה כשבים ושה עזים אי נמי התם דניאל הוא שראה לצפיר קרן שאינה חלולה כגון של שאר חיות ולא כדרך של שאר צפירים כמו שראה לו קרנים הרבה והורה זה על תוקפה של קרן שהיא חזקה:

דף כו:

הא דתנן **שופר של ר"ה של יעל**. פשוט הוא שלא חלקו על משנה ראשונה שאמרה כל השופרות כשרין אלא בלכתחלה נחלקו ר"י ורבנן וזהו שאמר ר' לוי מצוה של ר"ה ושל יוה"כ בכפופין אבל דיעבד יצא בפשוטין. והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי אחד מן המחברים שטעה בדבר:

והא דקתני **בתענית בשל זכרים כפופים**. נראה דבזכרים לאו דוקא אלא בכפופים בלחוד קפיד תנא דרישא דקתני של יעל פשוט ודאי בפשוטין בלחוד קפיד דיעל לא מיכתב כתיב ולאו אסמכתא דכלום איכא אלא בעי פשוטים וקתני להו ביעל דאינון פשוטין וסיפא בעינן כפופים וקתני להו בזכרים.

ואפשר לומר דקתני יעל וזכרים לומר שאם עשה של זכרים פשוט ושל יעל כפוף פסול דלאו דרך העברתו הוא ולא מסתבר מ"מ פשוט של שאר חיות שגדלתן כך כשל יעל וכפופין של שאר בהמות שדרכן בכפופים כשל זכרים לתנא דמתני' וההיא דאמרינן לעיל מפני מה תוקעין בשופר של איל מילתא אחריתי היא לומר שמצוה מן המובחר בשל איל ממש ולא בשאר כפופין והא לא מיתניא במתני' כלל, וכן זו שאמרו שם למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין מצוה שנהגו בה מן המובחר קאמר דמתניתין לא קתני אלא על סדר ברכות לכתחלה ודיעבד ושלא על סדר ברכות יצא אלא שנהגו מצוה מן המובחר בשתים שלא על סדר ברכות ועל הסדר ופירשתיה בספר המלחמות:

דף כז.

הא דתנן **תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת**. הראשונים פירשו שאם תקע בתקיעה האחרונה של תר"ת והאריך בה כשתים כדי שתעלה לו אף לתקיעה ראשונה של תר"ת השני לא עלתה לו אלא לאחת וצריך לתקוע תקיעה אחרת להתחלת תר"ת השני אבל לתקיעה אחרונה של סימן ראשון עלתה לו ובא רב יצחק אבן גיאת ז"ל ואמר שמצא בירושלמי שאף לתקיעה אחרונה של תר"ת ראשון לא עלתה לו ומאי אלא אחת היא התקיעה ראשונה של סימן ראשון שתקע בה בפ"ע. וזהו הירושלמי כמו שכתבו תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת רבי אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אפי' אחת אין בידו למה ראשה גבי סופה מצטרף וסופה גבי ראשה מצטרף לא סיפא אית לה רישא ולא רישא אית לה סיפא. ואמר הרב ז"ל מתוך שלא מצינו בעלי התלמוד באין לחלוק על המשנה חזרנו לומר על הראשונה נאמרת ועליה אמר אין בידו אלא אחת פי' אותה ראשונה בלבד שתקע כתקנה אבל השניה שמשכה כשתים אין בידו אפילו אחת מהן וזוהי דעת דר' זעירא.

וזה הפי' כמה הוא דחוק שיאמר תנא דמשנתנו אין בידו אלא אחת ויאמר ר' זעירא אפי' אחת אין בידו ולא בא לשנות אלא לפרש והלשון הוא דבר והפוכו ועוד אראך שאין זה דרך הירושלמי ולא זו העיר.

אבל בתחלה הוצרכתי לכתוב כי לפידעתי אי אפשר לפרש משנתנו אין בידו אלא אחת על הראשונ' חדא שהרי כשאמרו בגמ' למימרא דשמע סוף תקיעה ולא תחילת תקיעה יצא לא הקשו ממשנתנו עד שדקדקו וממילא תחלת תקיעה בלא סוף נמי יצא אי ס"ד אותה התקיעה שנמשך בה לא עלתה כלל בלאו הכי נמי הוה יכול למידק ואם איתא וסוף תקיעה בלי תחילת תקיעה יצא הכא נמי תיפוק משום סופה בלא תחלתה שהרי לשם מצוה הוא תוקע ומתכוין לשמוע תקיעת מצוה ואע"פ שלא עלתה לשתים כשתמצא לומר תחלה בלא סוף לא יצא וזו הואיל ולשתים נתכוין כשתים הן מ"מ תיפוק תקיעה ראשונה משום סופה.

ועוד דהוה לן למישני בגמרא ואמאי לסליק נמי לתרתי כלומר לא מבעיא לחדא שהוא בדין שעלתה לו אלא לשתים נמי תעלה לו מדלא קאמר הכי ש"מ דלא קשיא ליה אלא אמאי לא סליק לתרתי לפי שלאחת ודאי עולה לו. ועוד דמאן דאמר מצות אין צריכות כוונה אמאי לא עלתה לו כלל מי גרע מתוקע לשיר ולכ"ע נמי יוצא בה בין ברישא בין בסיפא דהא לשם מצוה הוא תוקע וכי לא מיפסקת בתקיעות יוצא הוא באחת.

ועוד שאם אינה עולה לו אותה תקיעה הארוכה כלל אף אחת אין בידו לפי שהוא צריך לתקוע תקיעה אחרת ונמצא שאותה תקיעה הארוכה שלא עלתה לו מפסקת בין תרועה לתקיע' וצריך לחזור לראש כדאמרינן בגמ' לקמן באידך פרקין ודילמא ילולי הוא וקא מפסקי שברים בין תרועה לתקיעה ודילמא גנוחי הוא וקא מפסיק תרועה כו'.

ואם תאמר תקיעה ותקיעה לאו הפסק היא ודאי כיון שלא עלתה לו הפסק הוא דומיא דשברים ותרועה דפשוטה לפניה ולאחריה בעינן ואין בתקיעה שיוצא בה לאחריה ממש ותניא נמי בתוספתא תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת פי' שאין בידו אלא תקיעה אחרונה ויחזור ויריע ויתקע פי' לפי שהפסיק בתרועה אחת שכבר הריע וחזר ונתעסק בתרועה נמצאת אותה תרועה אחרונה שאינה כלום מפסקת בין תקיעה אחרונה לתרועה לפיכך לא יצא כדאמרינן בתרועה ושברים בשילהי מכילתין וכדבעינן לפרושי קמן.

אלא מאי אין בידו אלא אחת שלא עלתה לו לשתים מחמת אורכה אלא לאחת עלתה לו והא דקתני תקע בראשונה ולא קתני האריך בתקיעה כשתים אין בידו אלא אחת משום דאי תנא הכי הוה אמינא דהכי קתני אם האריך בתקיעה ראשונה של סימן לא עלתה לו לשתי תקיעות ולא יהא צריך לתקוע אחרת בסוף אלא משום דבעי' פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה אבל אם שתי תקיעות סמוכות על הסדר תקע בנשימה אחת עלתה לו לשתים קמ"ל. ועוד איכא למימר לפי שאין שיעור לתקיעות למעלה ואם רצה להאריך

מאריך אם האריך בה כשתים פשיטא שלא עלתה לו לשתים שעדיין מעין התקיעה הראשונה היא ואחת היא שהרי אין לה שיעור למעלה ומש"ה קתני תקע בראשונה שהיא תקיעה שבתחלת הסימן והאריך (בה' בשתים) בראשונ' הרי אלו כאילו הפסיק ותקע שתים שהרי השניה ניכרת כאן קמ"ל, וזה נ"ל באמת ובנכון.

ועכשיו אחזור לפרש הירושלמי ולכתוב לך הגרסא מתחלתה שהרב הנזכר ז"ל קצר בה וכך הוא הירושלמי הזה בפ' הזה בפסיקת' דמתניתין שופר של ר"ה של יעל פשוט כו' א"ר יוסי הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא והדא אמרה דתקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' בא בר זמנא בשם רבי זעירא אפילו אחת אין בידו למה כו'.

וכך פירושו זאת אומרת תקיעה שמתחלה התחיל לתקוע להתעסק ולא לשם מצוה ובא אחר ואמר לו אכוון ותקע לי וכוון והשלים תקיעותיו או שהתחיל בה להוציאו ומשך בה יותר מן השיעור להתעסק בעלמא יצא והידא אמרה דא איזו משנה אמרה כן ומפרק תקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים דתנן אין בידו אלא אחת והא כיון שהשלים הראשונה ונתכוון לשם שנייה ואינה עולה לו אינו אלא כמתעסק בעלמא אלמא שמע תחלת תקיעה בלא סוף אלא כמתעסק עולה לו אחת ובא ר' בא ברבי זמינא בשם רבי זעירא לחלוק על רבי יוסי ואמר היכא ששמע מקצת תקיע' מן המתעסק לא עלתה לו שנייה ואינו דומה למשנתנו למה רישא בסיפא מצטרף וסופו גבי רישא מצטרף פירוש כל תקיעה ראשה וסופה מצטרפין לפיכך שמע מקצת תקיעה מן המתעסק לא יצא לפי שראשה אין לה סוף כלומר אם שמע תחלתה מן התוקע לשם מצוה שחזר בסופה להתעסק לא יצא שאותו ראש התקיעה אין לה סוף וכן אם היה מתעסק בראש וחזר ותקע לשם מצוה אין לאותו הסוף ראש לפיכך לא יצא אבל משנתנו ראש וסוף יש לה לשם מצוה ועלתה לו לאחת והא דקאמר אפילו אחת אין בידו ולא מיבעיא שתים לישנא בעלמא קאמר משום לתא דמתניתין דגבי מתעסק פשיטא דלא תעלה לשתים ומדברי רבי יוסי סיוע לפרושנו הפך מדברי רבי יצחק ז"ל.

וכמדומה לי שהביאו זה הענין בכאן בגמרא זו משום דקתני מתניתין שופר מאריך וחצוצרות מקצרו' שמצות היום בשופר וקס"ד דבאותו אריכות הוא יוצא דהוא מקצת תקיעה ועלה קאמר הדא אמרת פשוט' ששמע מקצתה מן המתעסק יצא ושאלו עוד והידא אמרה דא במתעסק דמתני' דילמא מכולה תקיעה נפיק כדמוקמינן בגמרא ואהדר תקע בראשונה כו' כדפרישית.

עוד במקום אחר שוה לנו הסוגיא בפרק בתרא הכי איזו תרוע' חנניא ור' מנא חד אמר

הדין טרופטה וחרנא אמר דקיקין רבי חנניא חשש להא דרבי מנא ולהדא דילן והיידא אמרה דהא תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' בא בר זמינא בשם ר' זעירא אפילו אחת אין בידו למה כו' ופירוש שר' חנניא חושש לדברי ר' מנא שהתרועה קול המתרעש שנקרא להם טרופטא והוא ילולי והיה חושש עוד להדא דילן דעבדינן תלת דקיקין שהם שלשה שברים והיה עושה שברים וחוזר ועושה תרועה או הפך ולא היה רוצה להוציא עצמו בסימן תשר"ק כלומר שיעשה תרועה ושברים כאחת והידא אמרה דא שאם יאריך בתרועה אחת או עשה שברים ותרועה לא יצא דתנן אין בידו אלא אחת אף כאן לא היתה עולה לו אלא אחת רבי בא בר זמינא אמר אף אחת אין בידו לפי שתחלתה שברים וסופה תרועה ואי שברים לאו תרועה ואי תרועה לאו שברים הילכך אין לראש סוף ולסוף ראש ולא מזו יצא ידי חובתו ולא מזו יצא ידי חובתו ונראה שלא היו חוששין בירוש' בהפסק בעושה תרוע' ושברים כאחת אבל היה להם כמאריך בתקיע' ואם היה עושה תרועה ומפסיק ועושה שברים היו חוששין להפסק ומשו"ה לא הוה אמר ר"ח דעושה תרוע' וחוזר ועוש' שברים בהפסק' בינתים שיהא להן ראש וסוף ובזה אינו הולך בשיטת הגמ' שלנו.

ואני חושב עוד בזה מה שהוא נהוג בירושלמי במקומות רבים תדיר שהחזירו כאן והידא אמרה דא על פשוט' ששמע מקצתה מ' המתעסק ואיתמר אפסיקא דמתניתין תקע בראשונה ומשך כון ואינו מחובר למחלוקת רבי חנניא ור' מונא ומ"מ פירוש הענין כמו שביארתי לא כדברי הרב ר"י ז"ל ובזה הדרך ישכן אור.

והוי יודע שמה ששנינו אין בידו אלא אחת דוקא בתקיעה ותקיעה לפי שכיון שאין לה שיעור למעלה עדיין תקיעה אחת היא אף על פי שתקע וקצר בראשונה שפעמים שאדם מאריך בזו ומקצר בזו ומש"ה אפסוקי תקיעתא לא מפסקינן אבל תקע והריע בבת אחת יצא ועולות לו לתקיעה ותרועה לפי ששנוי קול התרועה או התקיעה הוה ראש לה ולא מיקריא תחילה בלא סוף וסוף בלא תחילה. ולמדתיה מן הירושלמי דגרסינן התם בפ' דלקמן אמרן בנפיחה אחת אשכח תנויי תנא אמר בנפיחה אחת יצא והתנינן סדר תקיעות ג' של ג' ג' שלא יפחות פי' כיון דקתני של ג' ג' אלמא מופסקת בעינן דאלו בנפיחה אחת אינן שלש ומפרקי' שלא יפחות לא באה משנתנו אלא לומר שלא יפחות משלש אלא יתקע פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה אבל אם תקען בנשימה אחת יצא שהרי לא פיחת וקול תקיעה משונה מקול תרוע' וניכר הוא שהן שלש.

והא דתשכח בתוספתא תקע והריע ותקע בנשימה אחת לא יצא לא תסמוך עלה ומשבשתא היא ותני יצא שהיא אותה הברייתא שהביאו בירושלמי דקתני יצא ואף

ע"ג דפרישנא לעיל בירושלמי דתרוע' ושברים כאחת אינו עול' לו שאני התם דתרוייהו שברים נינהו דמו להדדי ואפסוקי תקיע' היא:

והא דאמרינן **ת"ש התוקע לתוך הבור או לתוך הדות כו'. ואמאי ליפוק בתחילת תקיע' מיקמי דליערבב קלא**. תמהני ודילמא לית בה שיעור מיקמי ערבוב ואפשר מדלא קתני אם קול הברה הוא וקתני אם קול הברה שמע משמע ליה שאם שמע קול הברה אפי' בסוף לאחר שיעור תקיעה אפ"ה לא יצא. א"נ קים להו דלא מיערבב קלא בבורות אלא למאן דמאריך טובא ותקע בהו:

הא דתנן **שופר שנסדק ודבקו פסול**. נראה מפירושי רש"י ז"ל שהוא מפרש שנסדק כולו לארכו וכן הא דתניא נסדק לארכו שנסדק כל ארכו ולפיכך פסול דלאו שופר הוא כלל ואפי' יכול לתקוע בו פסול שאינן אלא הברה א"נ משום דלאו שופר הוא כלל אלא כשברי שופר הוא.

והאי דקתני דבקו ה"ה שלא דבקו כדקתני ברייתא בשמעתין נסדק ולא קתני דבקו אבל מתני' רבות' קמ"ל סד"א כיון שדבקו בעצמו ולא משופר אחר ולא ממין אחר אלא בעצמו יכשר קמ"ל שאפי' דבקו פסול.

ומה שכתב רש"י ז"ל ודבקו בדבק שקורין גלו"ד אינו נכון דהוה לי' שלא במינו אלא שמא רצה לומר שמדבקין אותו בדבק הזה וגוררין אותו לאחר שנדבק, ואין צורך לזה הפי' שהשופר בעצמו מתדבק כשמחממין אותו באור:

דף כז:

ניקב וסתמו. פי' בירושלמי דוקא סתמו אבל לא סתמו כשר.

אם מעכב את התקיעה פי' לאחר סתימה שהקול פגום וחלוש מכמות שהיה פסול ואפילו סתמו במינו שאותה הסתימה פוסלתו שכיון שלא נסתם יפה יפה אינו מצטרף עם השופר והוו ליה כשני מינין ופסול ואפילו לרבי נתן.

ואם לאו שאינו מעכב כלל התקיעה שהסתימה מהודקה יפה יפה עד שאין קול השופר רעוע מחמת הנקב כשר פי' כשסתמו במינו לר' נתן שסתם סתימה דמתני' במינו הוא כדקתני רישא ודבקו שהוא בעצמו דהיינו במינו.

והאי דלא פריש בהדיא במתני' פי' בברייתא דקתני נקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול אף על פי שאינו עכשיו מעכב את התקיעה הואיל ומקודם סתימה היה הנקב מעכב את התקיעה לפי שנמצא בקול שני שופרות ושופר א' אמר רחמנא ולא שנים וג' שופרות, ורבי נתן סבר במינו כשר הואיל ונסתם כלומר לגמרי שאין מעכב כלל את

התקיעה אבל שלא במינו פסול בכל ענין והאי דלא פריש בבריי' אם אינו מעכב משום דסתמו לגמרי קאמר ת"ק וכל לשון סתמו נמי הכי משמע לפיכך לא פירש בברייתא ומאי דשייר מתני' פי' בברייתא ומאי דשייר בברייתא פירש במתני' שכל דברי תורה צריכין זה לזה זה נועל וזה פותח אי נמי מתניתא אהדדי תניא קתני חדא אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר וקתני אידך שחכמים פוסלין ור' נתן הוא דמכשיר במינו ותנא דברייתא בכולהו מוסיף ומפרש הוא.

וכך מצינו בירושלמי שופר שנסדק ודבקו פסול למאי נצרכא לר' נתן פי' דאלו לרבנן מאי איריא נסדק כולו לארכו ואפי' ניקב נמי אבל לר' נתן סד"א מדנקב במינו כשר אף נסדק כולו ודבקו בעצמו כשר צריכא דבק שברי שופרות פסול עוד היא דר' נתן ניקב וסתמו א"ר חייא בר אבא בשם ר' יוחנן דר' נתן היא דתניא ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה לא גרסי' בכאן היה אע"פ שהוא במקצת נוסחי לא גרסי' וכן במקצת נוסחי ליתא מעכב את התקיעה פסול. ור' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן כיני מתנ' אם היה מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר פי' כך היא הבריתא דברי ת"ק אם היה מעכב את התקיעה קודם סתימה פסול אע"פ שעכשיו אינה מעכבת שכבר סתמה יפה יפה. ורבי נתן סבר כיון שסתמה לגמרי במינו כשר. נמצאת מתני' ר' נתן שאלו לת"ק לעולם פסול בסתמו אע"פ שאינו מעכב עכשיו את התקיעה והאי דלא קתני בברייתא בגמ' דילן אם היה מעכב את התקיעה משום דפשיטא ליה דבנקב שמעכב קאמרי דאי בשאינו מעכב פשיטא דהא אין קול הסתימה ניכר בו ואותו הנקב כמאן דליתיה דמי.

וכן פרש"י ז"ל במינו כשר דר' נתן אם אינו מעכב את התקיעה ואי אפשר לפרש דמתני' נמי אם היה מעכב את התקיעה מתחלה קתני דהא בלישנא בתרא דר' יוחנן בגמרא מוקי שלא במינו פסול דר' נתן והוא שנפחת רובו והוא הדין דמינו ושלא במינו דרבנן נמי בהכי מיתוקמי דחד דינא הוא וחד גוונא קתני הא נשתייר רובו כשר לד"ה והדבר ידוע שמעכב תקיעה הוא אלא ש"מ כדפרישית ע"כ. ורבי אבא בר זמינא אמר בשם ר' זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר.

וא"ת והיכי אפשר דרישא קתני נסדק ודבקו פסול. ופי' אפי' דבקו וכ"ש בשלא דבקו וסיפא קתני וסתמו ואתה מפרשה דוקא כשסתמו היכי אפשר דלא הוה מפרש תנא דמתני' אי נמי גמרא דילן תשובתך פשיטא דמאן דקתני דבקו אף דבקו קאמר שאלו מתחלה לא היה הסדק פוסלו היאך יפסלנו דבוקו בעצמו אבל סתמו בדין הוא שיפסלנו מין אחר שהוא תוקע בו או אפי' מינו כשאינו סתום יפה שאינו בטל וחוצץ לפיכך שנה

סתם, א"נ סיפא נמי הכי קתני ניקב וסתמו אם מעכב את התקיעה פסול ואם לאו כשר אע"פ שסתמו וא"צ לומר שלא סתמו ודומיא דרישא הוא אבל על כרחינו יש לנו לסמוך על פי' הירושלמי ואינהו דייקי וידעי לישנא דמתניתין טפי מינן ואיכא למימר דה"מ בשופר ארוך אבל שופר שאין בו אלא שיעורו אם ניקב פסול דהא לית ביה לשיעור דשופר ואע"פ שיש לדון בדבר הזה מינקט לחומרא טפי עדיף.

ר"ש בעל הלכות ורב חננאל ורבינו הרי"ף ז"ל כולם פסקו כלישנא קמא דרבי יוחנן לחומרא וכך נהגו הגאונים הראשונים ז"ל דכל בדאורייתא לחומרא אף ע"פ שהוא לישנא קמא ולא אמרו הלכה כלישנא בתרא אלא בשל סופרים ובמקום שאינו ראוי להחמיר והכי נמי אמרי רבנן בכמה דוכתי בענין גיטין ואיסורי דאשת איש:

[**נסדק**] **לרחבו**. פרש"י ז"ל שנסדק כל הקיפו לרחבו. ומסתברא רובו ככולו שמצינו בכל מקום רובו ככולו אלא מיהו בלישנא בתרא דרבי יוחנן מכשירין נפחת רובו וסתמו במינו ואילו כולו היינו נסדק דפסול אלא דהתם כיון דשני ראשין שלימין כשר אבל ברחבו רובו ככולו דהא כניטל הוא להחמיר ונשתייר בו שיעור תקיעה במקום הנחת פה קאמרי. וכן פרש"י ז"ל ורב יצחק בן גיאת ז"ל אפי' למעלה כנגד ראשו. ואינו:

דף לב.

הא דתנן **סדר ברכות אומר אבות וגבורות כו'**. משמע דלא משני בהו מידי וזו שנהגו לומר זכרנו ומי כמוך לא מצאו להם הראשונים עיקר בדברי רבותינו אלא במס' סופרים מצאתי כלשון הזה וכשם שחתימתן של ר"ה ויוהכ"פ משונה משאר ימים כך תפלתן משונה ואין אומרים זכרנו בשלש ראשונות ובשלש אחרונות אלא בשני ימים טובים של ר"ה ויוה"כ ובקושי התירו ואם חל ראש השנה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את שבת בגבולין משום גזרה:

הא דאמרי' **ר' יוחנן בן נורי אומר הפוחת לא יפחות משבע**. פי' לית ליה אין פוחתין מעשרה אלא מצוה מן המובחר בעשרה ואם רצה לפחות פוחת ואומר שבע ואם שלש מכולן יצא אי נמי למצוה נמי אומר שבע כי ההיא דאמרי' הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע ולכתחלה אנו אומרי' שלש ואמר רב המנונא אמר שמואל הלכה כרבי יוחנן בן נורי.

ותמיהא לי שלא כתבו רבי' יצחק והגאונים ז"ל הא דא"ר יוחנן הפוחת לא יפחות משבע ומתוך כך נראה דתנא דברייתא פליג אמתניתין דאילו מתניתין לרבנן אם פיחת מעשרה לא יצא ממאי דקתני אין פוחתין כו' ור' יוחנן בן נורי אומר אם אמר שלש יצא אלמא

לת"ק לא יצא. דאין פוחתין אפי' דיעבד קאמר ואלו לברייתא אם אמר שבע יצא ועוד דאם איתא דסבר תנא דמתני' יצא בשבע ליתני איהו הכי כדקתני ר' יוחנן בן נורי אם אמר שלש יצא אלא שמע מינה דפליגי ופליגי נמי בר' יוחנן דאלו לתנא דמתניתין לכתחלה עשרה דלא פליג אלא דיעבד שבשלש יצא ואלו לברייתא אם בא לפחות אומר שבע פסוקים וכי פסקי' בגמרא הלכה כרבי יוחנן בן נורי אליבא דמתני' פסקי' הלכך לא יפחות מעשרה אבל דיעבד בשלש נמי אין מחזירין אותן. ואי קשיא לך אי הכי היכי פשטינן שלש דמתניתין משלש דברייתא דילמא בהאי נמי פליגי, לא קשיא כיון דהכא קתני שלש יצא והכא קתני שלש יצא ודאי חד פירושא אית להו ועוד דלית לן לשוויי פלוגתא בינייהו בכדי אלא במאי דפליגי בהדיא.

ואמרו הגאונים ז"ל אין פוחתין מעשרה אבל מוסיפין עליהם וכיון שקבלה היא נקבל ואע"פ שהיה נראה לכאורה שמצוה מן המובחר בעשר' כנגד עשרת הדברות או כנגד עשרה מאמרות דעשרה הוו ולא יותר הרי מצינו כיוצא בה שאמרו אין פוחתין מעשרה פסוקים בבית הכנסת ואמרו עלה כנגד מי כנגד עשרה מאמרות ועשרת הדברות ואעפ"כ מוסיפין עליהן:

דף לב:

אע"ג דקי"ל **תרועה שאין עמה כלום כגון יום תרועה אומרה עם השופרות**. לא אמרן אלא כשאין עמה כלום אבל יש עמה חצוצרות אינה אומרה כלל ומה שנהגו להשלים בתורה ותקעתם בחצוצרות טעות הוא:

אלא שאם השלים בנביא יצא. מדקאמר ת"ק מתחיל בתורה ומשלים בנביא ואומר של כתובים באמצע ולא חלק רבי יוסי אלא שחוזר פסוק אחד ומשלים בו של תורה נראה דשל כתובים קודמין לנביאים וכן אמר רבינו האיי גאון ז"ל שמסורת היא בידינו כתובים ואח"כ נביאים. ואני מצאתי מפורש כן במס' סופרים בפרק י"ח דתניא התם גבי תשעה באב הכי סיומא ד' פסוקים משל ירמיה כו' עד כי אתה עשית את כל אלה ושני מזמורים הללו מזמור לאסף ועל נהרות בבל ואע"פ שבכל מקום דברי קדושה מקדימין לדברי קבלה בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה ש"מ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה כמסורת רבותינו הגאונים ז"ל. והא דאמרינן בגמ' תורה נביאים וכתובים סדר כתיבה נקט ואזיל דודאי לכתיבה תורה נביאים וכתובים שכך הוא סדר קבלה משה קבל תורה ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים ואעפ"י שנביאים האחרונים מאוחרים לכתובים כאן אין מפסיקין בנביאים:

והא דתניא **רבי יוסי אומר משלים בתורה**. לא חלק על מתחיל בתורה אלא שחוזר ואומר פסוק אחד של תורה ומשלים בו והיינו דאקשינן בגמרא אלא מלכיות תלתא הוין ואם היה משלים בתורה ולא מתחיל בה מאי קשיא יאמר משל כתובים או משל נביאים ארבע ומשל תורה שלש אלא ה"ק כיון דודאי לכ"ע מתחיל בתורה על כרחך שלש' הוא אומר מהם שאין אומרי' פחות משלשה כדי שלא יפחות מן השאר וכיון שכן לרבי יוסי דאמר משלים נמי בשל תורה הוה להו ארבע והיכא משכחת להו תדע דהא לר' יהודה ליכא בתורה אלא שלש מלכיות ולא מקשינן עליה עשר בעינן כדאקשינן לרבי יוסי מקמי דשמעינן הני קראי דמשוי להו מלכיות וכך פירשו כל המפרשים ז"ל ותניא נמי בתוספתא מפורש בדרבי יוסי המתחיל מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה וכך היא גירסתו של ר"ח ז"ל בגמ' דילן. ופסקו כל הראשונים ז"ל כר' יוסי מדאמר ר' אלעזר בריה ותיקין היו משלימין בתורה ואע"ג דת"ק סתם מתניתין פליג עליה ופוק חזי מאי עמא דבר:

דף לג:

תנא דידן קא חשיב תקיעות דכולהו בבי. רבינו חננאל ורש"י ז"ל פירשו דה"ק: שיעור התקיעות כשלש תרועות ומתני' ה"ק שיעור התקיעות כשלש תרועות כלומר כשיעור כל אחת מן השלש תרועות. ואחרים פי' דה"ק שיעור כל התקיעות שהן שש כשלש תרועות ובברייתא שיעור תקיעה כלומר של סימן אחד שהם שתים כתרועה אחת שבו נמצאת תקיעה חצי תרועה.

ואינו נכון דתקיעה מוהעברת נפקא לן והוא לשון העברת קול והוא ארוך והיינו נמי פשוטה ועוד מדקתני ברייתא תקיעה וקתני נמי כתרועה על חדא קאמר דשל סימן אחד תקיעות מיקרו ובמתני' נמי קתני שיעור תקיעה ולא קתני תקיעות ש"מ דמחדא קאמר כדפרישית:

ה"ג ונסחתו של רבינו חננאל ז"ל כך היא: **שיעור תרועה ג' יבבות**.וכן ברייתא שיעור תרועה שלשה שברים ופי' יבבות בלשון חכמים היינו קל יבובי וחד קלא מיקרי יבבא. ויבבא כולה בשלש נמי מיקרי יבבא וכן נמי תרועה בלשונם היינו ילולי כדאמרינן לקמן דעביד תרועה ושלשה שברים אלא בלשון תורה פליגי מר סבר יבבא דאורייתא היינו כדעבדה אימיה דסיסרא וגנוחי הוא דהכי אורחא דמילתא ומר סבר ילולי הוא כדאמרי אינשי והיינו דאמר אביי בהא ודאי פליג ולא בעי לתרוצי דיבבות דקתני מתני' דומיא דיבבא דאורייתא וגנוחי הוא ולא פליגי אלא דפריש מתני' דאינון שלש ופירשו בברייתא

טפי דאינון שברים משום דיבבות כדאמרי אינשי תנן וכדפרישית.
והוי יודע כיון דאסתפק לן בגמרא בתר הכי בתרועה או שלש יבבות או שלשה שברים שהם ארוכים יותר משלש יבבות בעינן להאריך בתקיעה כשלשה שברים שמא הם התרועה ודכ"ע תקיעה כתרועה ושלא מצינו מי שחלק בכך אלא כך נאמרה הלכה תקיעה כתרועה ותניא בהדיא לקמן שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה שלשה שברים אלמא למאן דאית ליה תרועה שברים היא שיעור תקיעה כשלשה שברים הלכך לדידן דמספקא לן ועבדינן שברים צריך להאריך בתקיעה כשברים דהיא תרועה הילכך תקיעה דתש"ת כשלשה שברים ותר"ת כשלש יבבות כל חד וחד כדאיתיה לפי שאין אנו יודעין מהו התרועה שנא' עליה שתהא תקיעה כמוה מיהו אע"ג דאיסתפק ליה לר' אבהו דילמא גנח ויליל לא צריך לאורוכי בתקיעה שיעור גנוחי ויליל דהוא שלשה שברים ושלשה יבבות דאי נמי גנוחי ויליל לא גמר רבי אבהו דגנח תלת ויליל תלת אלא דשיעורא דקמאי תקין. ועוד לספקיה דר' אבהו לא אשכחן תקיעה כתרועה אלא לדעתא דתנא הוא דאמרי ליה הא לרבי אבהו דיה לתקיעה כאחת מן הקולות שבתרועה ואפשר שאף תקיעה דרבי אבהו כתרועה דידיה כשלשה שברים ושלש יבבות, והוא הנכון:

דף לד.

הא דאמרינן **או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת**. הכי קאמר שמא מצוה אחת הוא וצריך לתקוע ולהריע בנשימה אחת שלא יהא בין תקיעה לתרועה ולא כלום כשהוא אומר ובהקהיל תתקעו ולא תריעו הוי אומר כל אחת מצוה בפני עצמה ואם רצה מפסיק דאי ס"ד חד הוא אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד ופלגא לא תעביד והכי איתא בפרק החליל. ורש"י ז"ל פירש תקיעה בפני עצמה כו' ולא תימא חדא הוא וה"ק היו תוקעין תרועה כו' ותמהני עליו ז"ל.
לגירסתו של ר"ח ז"ל כך היא: **שלש תרועות דראש השנה שתים מדברי תורה ואחת מד"ס. זכרון תרועה יום תרועה מה"ת**. פי' דבראש השנה עצמו כתיבי והעברת שופר תרועה מד"ס פי' דגמרי ליה רבנן מיובל באסמכתא בעלמא דתרועה תרועה אבל לא נאמרה למשה אלא חדא ג"ש דתרועה תרועה דמדבר אלא דרבנן אסמכוה עלה אף הך ג"ש משום דתרועה נמי היא כי ההיא דמדבר שנאמרה למשה מסיני אבל תעבירו שופר לא גמרי כלל כיון דלא כתיב בה תרועה.
ור' שמואל בר נחמני אמר אחת מד"ת ואחת מד"ס פי' מג"ש דרבנן, שבתון זכרון תרועה מד"ת, שופר תרועה מד"ס, יום תרועה יהיה לכם לתלמודו הוא בא ביום ולא בלילה

ואעפי"כ כיון דברה"ש גופיה כתיב אסמכוה ביה רבנן ולא קרי מד"ס אלא אותה של ג"ש שהיא אסמכתא דסופרים אבל הא פשטיה דקרא הוא וסופרים הוא דדרשי ליה למלה אוחרי ביום ולא בלילה ואית דגרסי ושתים מד"ס והכל אחד.

והא דאמרי הני תנאי דלא גמרינן מיום הכפורים אלא אסמכתא נינהו אע"ג דגמרי' מיום הכפורים לביום ולא בלילה משום דאינהו לא ס"ל ליתן בג"ש האמורה של זה בזה ואת האמור של זה בזה אלא ללמד שיהיו שוין בדינן:

הא דאקשינן עליה דרבי אבהו **ודילמא ילולי הוא וקא מפסיק**. קשיא לן והא לית הלכתא כרבי יהודה דאמר אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום ואי נמי איתא מנא להו לרב עוירא ורבינא דרבי אבהו כרבי יהודה ס"ל כי היכי דליקשו עליה ועוד דהוה לן למימר בגמרא לדר' יהודא קאמרי ולא לאקשויי סתם.

לפיכך נ"ל דאפי' לרבנן מקשו דנהי דאם הפסיק ביניהן יצא, אבל בהפסק כי האי גוונא לא יצא שאין כאן תקיעות על הסדר שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה בלא הפסק שבנתים לפיכך לא יצא דהואיל ותקע לשם מצות תקיעות אחרות באמצע הרי הפסיק בנתים ולא יצא וכבר כתבתי לך מה שאמור בתוס' בענין זה. ויש לנו סיוע בדבר. ומסתברא שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועות דכיון דמשום דילמא גנח ויייליל הוא א"כ הכל תרועה אחת ואין להפסיק בין התרועה עצמה ואם הפסיק נפסקה וליתיה לשיעוריה ואינה עולה וק"ו הדבר דהא לרבי יהודה דאמר תקיעה ותרועה אחת היא כלומר מצוה אחת אמרינן אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום כ"ש דשברים ותרועה בסימן תשר"ת שהכל תרועה אחת ממש שאין בין שברים לתרועה ולא כלום.

וכתב הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל ותוקע תשר"ת ותר"ת ותש"ת שלשה פעמים נמצא כל בבא שלש של שלש שלש שהם עשרים ושבעה דתרועות דתשר"ת ושברים אחת הן. והוי יודע שאין פירוש השברים שישבור הקול ויפסיק אלא שבר כאדם הגונח משברו מכאב לב והן יבבות ארוכות וטועין התוקעין המפסיקים אותם לגמרי.

ושוב מצאתי בתשובת ר"ח ז"ל שלשה שברים בנשימה אחת עבדינן להו דבמקום תרועה קיימי אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתברא דגנוחי ויילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי ע"כ. ואין דבריו נכונים דהא תרועה היא ואי אפשר להיות בה הפסק בשום פנים ולא מיחלקי גנוחי ויילולי מפשוטא וילולי או גנוחי דר"י ואעפ"כ צריך לעשותן בנשימה אחת:

דף לד:

ה"ג בכולהו נוסחי: **שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא מתשע בני אדם כאחד לא יצא**. ולאו משום דתרי קלי לא משתמעי כמ"ש רש"י ז"ל אלא ט' תקיעות היינו סדר תקיעות ג' של שלש שלש דאינון תשע ולא יצא משום דשמען כאחת ואנן בעינן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה בנתים וזה אינן סדורות כסדרן לפיכך לא יצא אבל תקיעה מזה ותרועה מזה כלומר אחר כך יצא לפי ששמען על הסדר. ויש נוסחא מפורשת תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא:

דף לה.

מאי שנא הני אילימא משום דנפישי קראי והאמר ר' חננאל כו'. רש"י ז"ל מפרש דמפסוקי מוספין קאמרו לא דאיק לי דמאי קושי' מקראי דמוספין הא איכא כמה קראי דמלכיות זכרונות ושופרות דהוו להו ל' ואפי' בדיעבד לרבי יוחנן בן נורי הוו להו תשע והיכי קס"ד דמשום קראי דמוספין קאמר ושבקי הני דנפישי ועוד דהו"ל לתרוצי אלא משום קראי דמלכיות זכרונות ושופרות ולא לימא משום דאושי ברכות דמשמע קראי ליכא אלא ברכות הוא דאושי בעצמן מפני שהן תשע ועוד מדאמרי' אילימא משום דנפישי קראי והאמר רב חננאל כו' משמע דלרב חננאל לית בהו קראי כלל. ואני תמיה עוד מאן הזכיר במוסף שיזכיר פסוקים כלל ואפי' לכתחלה אלא אומר מוסף יום פלוני נעשה לפניך ובירוש' בפ' תפלת השחר אפי' אמר ונעשה לפניך חובותינו כתמידי יום וכקרבן מוסף יצא. ואפשר שחייב להזכיר המוספין עצמן לכתחלה שיזכירם בפרטין כך וכך פרים כך וכך אילים ואתא רב חננאל ואמר שדי לומר ובתורתך כתוב לאמר ובירושלמי כקרבן מוסף הכתוב בתורה קאמר.

ומ"מ עיקר הפי' כמו שקבל רש"י ז"ל עצמו מרבותיו שהיו מפרשין דמפסוקי מלכיות זכרונות ושופרו' קאמרי' כלומר בין הני ובין הני כל מקום שצריך להזכיר אומר כמ"ש בתורתך ועולה לו במקום הזכרה או פסוק של תורה ואתא שמעתין כר"י בן נורי דאמר אם אמר שלש מכולם יצא לפיכך אם אמר נוסח ברכותינו כשהגיע ויקבלו כולם את עול מלכותך אמר ובתורתך כתוב לאמר וכן כתוב בדברי קדשך וכן כתוב על ידי עבדיך הנביאים יצא כאלו הזכיר ג' פסוקי מלכיות והכי אקשי מעיקרא למה מוציאן ש"צ מוטב שיתפללו הם עצמן ויזכירו שלש מכולם כדברי ר"י בן נורי ולא יאמרו הפסוקים עצמן אלא ככתוב כדברי רב חננאל דאמר כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב א"צ להזכיר פסוק עצמו. וכן פי' ר"ח בפירושיו ור"ש בעל הלכות ראשונות ורבינו יצחק ז"ל:

לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות. פרש"י ז"ל אבל דעיר לא משום דלא אניסי ויכולין להסדיר תפלתן. לראה שהוא מפרש דעיר שיכולין לסדר צריכין להתפלל. ותמהני א"כ היאך אמרו לו לר"ג לדבריך למה צבור מתפללין שהרי צריכין להתפלל ואין ש"צ מוציאן. והגאונים ז"ל פירשו דלא פטר ר"ג מי שלא שמע תפלת ש"צ אלא העם שבשדות דאניסי ולא מצי למיעל לבי כנישתא אבל דעיר שלא בא לב"ה לא דהא לא אניסי ומצי למיעל לב"ה אבל אותם שבאו לב"ה כולו פטורין. אבל לא נתקררה דעתי עדיין משום דהוה לן למימר בגמ' הכי פוטר היה ר"ג עם שבשדות אע"פ שלא שמעו מדקאמרי סתם לא פטר אלא עם שבשדות משמע ולא אחרים בין דבית הכנסת בין דעיר ואדרבה הוה ניחא לישנא קמא דקאמר פוטר היה ר"ג עם שבשדות ולומר שפוטר היה אפי' עם שבשדות דלא שמעי משליחא דצבורא ולא מיבעי' הני דעיר דשמעי משליחא דצבורא.

ובדקתי ומצאתי בתשובת הגאונים שהם גורסין כך לא פטר ר"ג אלא עם שבבית הכנסת ושבשדות דאניסי אבל כולי עלמא לא. וכן ראיתי בנוסחא של ר"ח ז"ל ונוסחי דילן משבשין. ובירושלמי כך אמרו ש"צ מוציא את הרבים כו' והוא שישנו שם מראש התפלה, ואפשר שאף רש"י ז"ל כך אמר אותם דעיר שלא באו לשמוע תפלת ש"צ צריכין להתפלל ולא פטרם ר"ג מפני שאינם אנוסים ויכולין להסדיר תפלתם. והמקום ידין אותנו לכף זכות ויזכנו לעסוק בתורתו אכי"ר:

סליק מסכת ראש השנה